

Búcsú a kerttől

Eladjam? Ne adjam? Sokáig, sokat töprengtem ezen. Emlékeimen merengve legszívesebben azt mondtam volna magamnak: ne add el! Mennyi örömöd telt benne!

Megszerettem én azt a kertet. Nem a kert tehet róla, hogy lábaim egyre keservesebben bírják terhüket, testem terhét. Nem csak a reuma kínoz, hanem beugrott az érszűkület is, járkálni a kertben nem tudok, hiába ültettem bele ribizlít, málnát, a tövükhöz lehajolni nem bírok. Elszaporodtak benne s már teremnek is a fiatal diófák, ezeket nem én ültettem, alighanem varjak pottyantották ki csőrükből a máshonnan lopott diót — a fák már teremni kezdtek éppen. Barackfáimat bizalommal metszegettem, a hordókkal odaadón bibelődtem, lötyögtettem bennük a mosóvizet, kénezztettem őket, sárgarépat, mindenféle zöldséget veteményeztem, hagymát dugdostam, mindez fölséges időtöltés, de hát görbebottal a kézben kapálni nem lehet, hajlogatni sem igen tudok — és merek — már, a meggyfára mászásra gondolni is hátborzongató, s a szőlőt vajon ki metszi meg? Szüretre még akadna jókedvű vendégmunkás, de hát csak nézzem őket a veranda ajtajába kitett székről?

Annyi mindenre megtanított engem ez a kert, még az emberi világ itt különlegesen fel-fel-villanó összefüggéseire is ráfigyelhettem, habár más a kert, más a társadalom. Ha törvényeit tekintjük. Más? Ezen jól lehetne vitatkozni, de hát itt-ott írtam én már erről. Írói témákat is adott nekem a kert, az itt megismert emberi sorsokra figyelve azt mondom: egy ilyen változatosan betelepített s jóbeszédű szomszédokkal is körületepített kertből az írónak ki sem kell tennie a lábát, annyi gondolatot gerjeszt, annyi mindent szinte az íróasztalhoz szállít. A kert nemcsak gyümölcsöket terem, hanem gondolatokat is. Szerintem minden író kötelezni kellene rá, hogy kerttel bibelődjék. S ha teheti, vegyen. Szerezzen.

Szerezzen? Én meg éppenséggel el akarom adni? Amikor pedig annyi íróelőd példája serkenti a gondolatot: írói kert vegyen körül. Korábban már elég sokat felsoroltam, kert után vágyakozókat, a leghevesebb példa talán épp Csokonai, aki soha nem érte el, hogy saját kertjében saját fája hűvösébe kiüljön. Nekem megadatott — micsoda eretnecség, hitmegtagadás: azon töröm a fejem, hogy eladjam! A sok-sok példa eszembe jutván (Móricz!), az szökken agyamba utána, ugyancsak eretnek ötletként: nem kellene-e egykori kertművelő íróink nyomába eredve kikutatni, mit adott nekik a kert? Dúsította-e a kertjük oxigénje írói világukat? Ez azonban csakugyan eretnek gondolat, ma működő irodalmárainknak legalább a fele ellenem zúdulna. Vannak, akik bevallottan utálják az ilyesmit, inkább élnek, alkotnak sajtubura alatt, semmint gyümölcsfák ágaival karcoltassák fára mászás közben bőrüket.

Sajtubura? Honnan vettem én ezt? Mert ez nem az én szavam. S mert nem mindig csak azon töröm a fejem, hogy eladjam, ne adjam, persze, hogy némi töprengés után kibököm a nevet: Németh Lászlóé ez a kifejezés. De hisz ő is kertművelő író volt! De még mennyire. Annyira, hogy az egész Magyarországot kertté akarta tenni, Kert-Magyarországgá. Utópia. Szerette az efféle utópiákat. Emiatt nevezte el, félig gúnyos-tréfásan debreceni igaz, jó barátja, Gulyás Pál tervhalmozónak. Meg is orrolt érte Németh László, de ne gondoljunk igazi megorrolásra. Író nem küldött íróhoz olyan fájdalmasan gyötrődő üzenetet, mint Németh László Gulyás Pál sírjához. „Csak a könnyeimet küldhetem hát hozzád, Pali; amint Bocskay-kerti kedves dülőinkre is csak a sóhajtásom jutott el idén, te drága étheri ember, aki egymagad töltötted meg számomra értelemmel a barát nevet, mely egy halott arc emlékéen kívül pusztá hangzat lesz ezután megint.”

Magam is csak nézem, hogyan cikáznak gondolataim. Kertemről a sajtuburára, sajtuburáról Németh Lászlóra, Németh Lászlóról a Bocskai kertre. Debrecenhez közel található ez a

kertség — Gulyás Pálnak volt itt már korábban is örökölt kertje —, az ő biztatására lett kerttulajdonos Németh László is, talán, hogy akkori utópiáját a gyakorlatban is kipróbálja. Tudjuk persze, hogy ezt az utópiát — melyet aztán sok év múlva ő maga tévedésnek nevezett —, Kecskemétről hozta. Ott kezdte volna a kertművelést a Kisnyírben, egyholdnyi erdőirtáson, a dombon néhány tölgyfa is megmaradt, árnyékul az építendő háznak. Ismert történet, ahogy a pajorok elvették a kedvét a kertészkedéstől, el is adta aztán a pajorokat termő kertet a szomszédnak, Merétei főorvosnak. Nos, az itt megismert kertkultúra milyen gondolatokat adott az írónak? „Kecskemét a diadalmas belterjesség, a homokból tüzes és illatos minőséget csikaró munka és lelemény jelképe lett a szememben — az, amit a *Minőség forradalmá*-ban meghirdettem. Amikor Kertmagyarország eszméjét s nevét a magyar gondolkodásba belévettem: voltaképp Magyarország elkecskemétiesítésére gondoltam.”

Mindezt sokan tudják, azt már kevesebben, hogy pesti lakása szétbombázása után, Püski Sándor hívására Békésre ment családostól s ott mit csinált? Ott írta Sámson című drámáját, de hogy? Művelésre felvállalta a szomszéd tűzoltóház káposztáskertjét. „Míg ott fenn az udvaron unatkozó tűzoltók futballoztak, én lenn a frissen ültetett palánták közt Sámson hördüléseit jegyeztem, térdem vagy tálcán a félbevágott, rossz gépelő papírra.”

Igazi élménye azonban a Bocskai kert. Ott vett kétezer ölnyi kertet. Zsüpfedelű házzal, diófával. Fenyő is díszlett a kertben. (Én is ültettem, fenyőt is, már majdnem a háztetőig ér a csúcsa!) Ha a „tanya” bal oldali ablakán tekintett ki, a diófát látta. „Zsiga bácsinak” nevezte el. Ha a jobb oldalán, a fenyőt látta. Annak a „Vitéz Mihály” nevet adta. Világos, ugye, kiknek a nevét viselte Németh László két fája?

De ha már feleltem Németh László Bocskai kerti tuszkulánomát, levettem a könyvespolcra azt a könyvet, amelybe ide fűződő emlékei beleírta. Hadd maradjak csak szűkebb témánál: a kertenél, a kertművelésnél. Lássuk csak, milyen viszonyban volt Németh László a maga kertjével. Olvasás közben azon kapom rajt’ magamat, hogy el-elmosolyodok. Meg akarta tanulni a szőlőmetszést! Volt egy vincellére, beállt mellé segédmunkásnak, mert a vincellér a közeli Hadházon nem kapott embert a metszéshez. „Úgy is meg akarom tanulni a metszést; Gulyás tanár úr már a harmadik szőlészeti könyvet küldi ki Debrecenből. Hát hisz a doktor úr is megtudhatja, ha megmutatják, mondja az emberünk nem nagy bizalommal.” A vincellér — úgy látszik — nem nagyon bizott abban, hogy a „doktor úr” elsajátítja a metszés tudományát.

S lám, a komoly, sőt komor gondolatokkal vívódó literátortól szinte szokatlan derű csillogtatja meg a beszámolót: ahogyan metszeni tanul, ahogyan másnap „odagagyarodik” a szőlő tövéhez. Nem léha a tanácsom: az író kertbe kell plántálni, ha nincs humora, majd ott lesz. S rátalál néhány igazságra, amit máshol nem tanulhat el. A kerttől sok mindent el lehet tanulni. Például Németh László elmagyaráztatta magának „melyik a cser, melyik az éves vessző: aztán előremegyek, megcsinálom a következő tőkén a magam haditervét s várom, hogy az ő ollója hogyan csattog”.

Itt felnevettem. Akár magamat látnám — én is épp így tanulgattam, melyik a cser, melyik az éves vessző, hogy a rizlingnek hosszabb vesszőt kell hagyni, az ezerjót hány szemre kell metszeni, a kövidinkát hogyan kell megifjítani s hallom anyám dühös kifakadását az otelló „megnyírása” után: „hát így kell ezt csinálni? Kézbe a kis csákányt, kiirtani a tősarjadékokat, a harmatgyökereket, láttál te éntőlem ilyen felületes munkát?” A mi Bocskai kerti írónk este behúzódik a házba, kézbe veszi a Gulyás Pál küldte szőlészeti könyveket, aztán félretolja őket, mert kibújik belőle az orvos. „Ez a szőlőmetszés olyasvalami, mint a sebészet, csak kés-el a kézben lehet megtanulni.”

De kibújik belőle a pedagógus, sőt a költő is — kezdi érteni a metszés költészetét „már nagyon is”. Másnap munka közben megkérdezi a vincellért. „Van-e ennél szebb munka a szőlőben?” S a felelet: „— Ennél nincs. S csakugyan úgy veszi lába közé a tőkét, (a vincellér) mint kis, egy évre rendbehozandó lelkecskéket. Mindenik mást ad föl neki; amíg kiássa, a harmatgyökereket letisztogatja róluk, gondolkodhatik, milyen sorsot készítsen nekik a jövő

esztendőre.” Ismerjük írónk pedagógizáló hajlamát, mondhatnám szenvedélynek is — hát ilyesmik jutnak eszébe, amikor ő is a tőke mellé gagyarodik. Tiszta pedagógia: mintha lelkecskékkel bána. S természetesen eszébe villan — a munka kicsoda elmeélesztő alkalom a szőlők közt! — régi és megrögzött tézise: „Újra érzem: hogy mennyire tarthatatlan testi és szellemi munka közt a határvonat. Mennyivel erősebb testi munka ennél, mondjuk, a tanítás s mennyivel szellemibb ez, mondjuk a gépbemáolásnál? — Ez nem is annyira testi munka, mondom a vincellérnek. — Ez nem, érti meg azonnal ő is.”

Nem? Nem értem az író — hiszen aki szőlővel bánt s bánik, jól tudja, milyen nehéz munka a metszés. Ezt tagadni? — ezt nem értem. De figyeljük csak a *kísérletező embert* ott a szőlőben. Következő napon munkába áll a vincellér felesége is; a házaspár a lugast kezdi szelídíteni, az író pedig azt mondja: „Én kiválasztok egy sort. — Most beülök ide, aztán ha végigmentem rajta, maguk majd kijavítják. S úgy is ülök oda, mint diákkoromban a dolgozatíráshoz. A tőke azonban sűg valamiképpen. Amíg az ember pucolgatja: megérti, mi volna ennek a jó. A szemek is nagyok, a vessző lében van, csaknem kipattannak; nem lehet az éltöt a fagyottal összetéveszteni. Hát ez nagyon szép munka; csak úgy emésztí az időt. Legfőljebb a tőkéről tőkékig csúszás okoz némi égető nyugtalanságot.” Áttekint a vincellér tegnapi sorába — a fenéken csúszás hátrahagyott nyomait szemléli. „Valami hiba van még a technikámban, ők félkőnyökön csúsztatják magukat tovább. Hanem mi ez ahhoz a hátszagatáshoz képest, amit egy félóra gépelés után érzek.” Az író így dicsőíti a szőlőmetszést. A metszés pedig így tanítgatja az író — nagyon pontosan a helyébe tudom képzelni magam — önbecsülésre is, meg alázatra is.

Este ugyanis a következő történik. „Tanárim (vagyis a vincellér meg a vincellérné — ezt én mondom, M. G.) odaállnak fölém és én szorongva mutatom a dolgozatomat... Az ember elnéző; de az asszony nem hagyja benne a hibáimat. A szálvesszőim hegyéből le-lecsíp egy-egy vén csert, amit benne hagytam kidob; a haszontalan tőkefejeket levágja. Megkönnyebbülve jövök be: legrosszabb esetben kétharmad.” Mármin az író osztályzata — szőlőmetszésből. Hát ez az, amiről beszéltek: a kert sok mindenre megtanítja az embert. Alázatra is például. A Bocskai kerti tervhalmozónak miket sűgött például a szőlő. (Úgy látszik, mégis van, akár a mesében, szóló szőlő.) „Nézd csak, engem milyen szép kehelyformára nevelhetsz. Az ilyen régi fás részen forgasd úgy az ollót, mint szájbán a fogót.” Akár a Mamát hallgatnám, aki kezdő éveimben bírálgatva gyatra munkámat, ő is kelyheket emlegetett, meg hogy hozzam ki a kiscsűrészt, „hát nem látod, hogy ezt az öreg tőkét meg kell csinósítani?” Bár a Mama osztogatott intőket — osztályzatokat nem szabott: én bizonyosan még kétharmadot sem érdemeltem volna tőle. Szigorúbb tanárom volt ő nekem — de most már nincs, aki korholjon, ha a szálvesszőt hosszabbra hagynám. A „fenti” szőlővesszőket metszegeti már, ha ugyan van „fent”, és ha ott vannak metszegetni való szőlővesszők.

Visszalapozok: nem túl sokat időztem a Bocskai kertben, Németh Lászlót figyelve, amint a tőkék mellett kuporog? Lehet, meglehet, hogy sokat. De korántsem azzal a szándékkal, ami gyanakvó elmékben óhatatlanul megfogalmazódik: hogy az ő példáját a magam szintjére csökkentsem, vagy hogy a magamét az övéhez emeljem. Nem erről van szó. Sokkal egyszerűbb a magyarázat. Például az, hogy az a könyv, amelyből a tőkék tövével gúgyorgó író gondolatai élnek bukkannak, ma szinte hozzáférhetetlen. (Az értelmiség hivatása.) Legutoljára 1944-ben jelent meg, azután — a benne bujkáló egyéb eszmék, gondolatok miatt — a nyilvános könyvtárakban megbűvó példányait is kiselejtezték. Pedig számomra épp azért olyan rokonszenves ez a benne olvasható írás, mert kiderül: még egy olyan „étheri” elmét is, mint az övé, hogyan dűsít fel, gazdagít nem földön csűszó, földhöz tapadó, de belőle felszárnyaló gondolatokkal — a kert. S azzal a hátsó szándékkal is idézgettem, hogy rábeszéljem magam: ne adjam el a kertet. Amely, ime Németh Lászlót is tudta eszmékkel gazdagítani. Hát még engem! Boldogság — megfoghatatlan képzet, érzélem. De Fazekas Mihály még néven tudta nevezni. „Boldog, ki fákat ültet el...” Én is ültettem fákat, ismerem a boldogságnak ezt az érzé-

sét. És most adjam el a kertemet? Foszszam meg magamat a boldogság még rám váró újabb meghitt élményeitől?

De ha egyszer nem bírok vele! Úgy döntöttem, még sem válok el tőle. Ha másképp nem megy, kiadom felibe. Nem ajánlom senkinek: fele az öröm, dupla a ráfizetés. Erre csak egy példa. Az egyik „feles művelésű” évben, ősszel, szőlőérés előtt az egész család kiment — gyönyörű volt az idő — a kertbe. Lányom a mindig tárva-nyitva álló kertkapu közelében a már érett csemege-szőlő fürtjei között kutogatott. Jött egy zömök, ravaszképű ember. Kérdezi: Itt van-e a gazda. Igen, mondta a lányom, apu bent van a házban. Apu? Miféle apu? Ő úgy tudja, a gazdának nincs ekkora lánya, sőt egyáltalán nincs lánya. Milyen ügyben keresi? Hát, azt mondja a látogató, tavaly is vett a gazdától két mázsa szőlőt, azt jött megbeszélni, hogy az idén volna-e eladó szőlője. Így jártunk: tudtunk nélkül, a maga zsebére úgy adta el felesünk azt a két mázsa szőlőt, mintha az övé lett volna, a maga zsebére. Végiggondoltam, fogalmam sincs, mennyit kapott a felvásárló helyen a nem is tudom hány láda barackért, csak benyúlt a zsebébe, találomra vette ki a szerinte nekem járó pénzt — hát akkor jöttem rá: ebből a kertből a seregélytől kezdve az útonjárókon keresztül az én felesemig mindenkinek hászna van, csak nekem van károm, bosszúságom: ettől a kerttől meg kell szabadulnom.

S mégsem tudtam megválni tőle. Más megoldást kerestem. Az egyik jóindulatú szomszédom elfogadta az ajánlatomat, meg is sajnáltak, elvállalták a kert gondozását.

A kert hozzáértő, jó kezekbe került, elhanyagolt állapotából kimenekülve, újravirult s én megint otthon érezhettem magam benne. És akkor jött nyolcvan nyara — talán emlékeznek rá.

Szüret előtt szép idő ígérkezett, pár napra kilátogattam. Zászlódísz fogadott. Vidáman röpködtek a gyöngö szélben a fákra aggatott színes szalagok — műanyagból. De hát — mondjam-e — azok a szalagok nem engem üdvözöltek, hanem a seregélyriogatás kertvédelmi céljait szolgálták.

Ami a szőlőt illeti — van mit védeni. Elfogadható termést ígér, még az 1980-as gonosz nyár után is. Hogy aztán a belőle préselt mustnak lesz-e cukorfoka, és hogy a belőle kiforrt bornak mennyi lesz a maligán foka — az attól is függ, hosszú lesz-e a derült ősz. Ha nyakunkba zúdul a tartós eső, teszünk a mustba — tilalom ellenére is — cukrot, mi isszuk azt meg, senki más, nem csapunk be vele senkit. Káposztalevet igyon az ember? Ki ítélhet ekkora büntetésre egy szőlőtermelőt? Bort akarok iszogatni, nem káposztalevet. Ez tehát elintézett dolog. Ebbe a magánügybe az állam — nagyon szépen megkérem — ne szóljon bele.

De ahogy a fákra, a fák lombjai közé emelem a pillantásom! Nem érzek különös meglepetést, hiszen az almafák már a tavaszon, a szélben nemet integettek, amikor a termésről akartam faggatni őket. Ezt integettek: ne bízd el magad, az idén nem lesz rajtunk termés. Persze, hogy a fáknak igazuk lett. Az egész kertből jó, ha egy zsáknyi jonatán kijön, holott egész nyáron úgy kellett őket permetezni, gondozni, mintha roskadozna terhük alatt az ág. A permetezéssel nincs is semmi hiba. Mégis megdöbbenek, amikor az ágak között a tekintetemmel matatva, a diófán is megpillantom az amerikai szövőlepke vesztjósító hálóját — a fene vinné el ezt is, aki kitalálta, mondaná ilyenkor az anyám. De Marika, Kormányos szomszéd felesége (ők azok, akik látva elesett testi állapotomat, elvállalták a kert gondozását) megnyugtat: „tessek csak nézni, nincs benne élő hernyó”. S csakugyan: csupa hernyómúmia hintázik a hálókban, örök nyugalomban. Kormányosék észrevették az undok férgeket, lepermetezték, még a nem termő almafáimat is. Így jár el a jövőbe tekintő kertész. Az idén már fölöslegesnek látszó permetezés ugyanis a jövő érdekében történt, de hát mennyi fölösleges munkát végzünk el ma, mert az a mániánk: no, majd a jövőben! A kertművelő ember — akár a „gyermekkertész” — mindig optimista. Emiatt kellene nemcsak a fákat védeni, támogatni, hanem a fákat védő, s a jövőre bizakodva pillogó embert is ahol és ahogy lehet.

Ezzel szemben a kertenél maradva, az a helyzet, hogy a kert utáni adókat — jövedelemadót! — éppúgy meg kell fizetni az idei, szóra sem érdemes termés után is, mintha zuhogna a fákról a mesebeli mosolygó alma. Jövedelemadó — csak mosolygok én is, de dühösen, a nemlétező jövedelem láttán, s a tetemes ráfizetésén, meg a folyton dráguló permetezőanyagok

árán elgondolkozva. Őszinte irigységgel olvasom az újságokban, nézem a tévében, hogy más tájakon, amelyekkel az időjárás nem babrált ki, mint velünk, diákok, fiúk-lányok százai alig győzik betakarítani a dús termést. De a mi, már tavasszal letarolt vidékünkre nem jön riportter, s a kamera ha az én fáimat venné szemügyre, rémülten eltakarná tenyerrel a szemét: sebeinket mutogassuk? Még az volna szép! Csak a szépet mutogassuk!

Meggyfáimra föltekintve — ugyanaz a leverő látvány, azzal a különbséggel, hogy ezekről még egy pohárnyit sem tudnék összeszedni, egy szem nem sok, annyi sem termett. Körte — talán három-négy szem. Nincs szívem megszámolni őket. Kesergésemben az állam persze nem osztozik, az ő innen származó jövedelmét — az adót — nem vitték el a tavaszi ködök, a megállíthatatlanul zuhogó esők. Ő a maga pénztét rajtam, rajtunk, kárvallottakon keményen bevasalja. Nyilván mert nem tudja, hogy álmainkban él egy olyan állam, amelyik együtt sír és együtt nevet az értéket előállító adózó polgáiraival, akik hallatlan naivitással azt képzelik, hogy belőlük, adóikból, munkájukból él az állam — holott örülniök kéne, hogy ilyen államban élhetnek, hiszen az adó, amit fizetnek, az állam szemében potomság. Állítólag. De szinte bizonyosan, hiszen újságban olvastam, hogy az állam bevételeinek alig 3—4 százaléka származik a lakossági különféle adókból, földadóból, kutyaadóból, egyebekből. Mi meg olyan nagyra vagyunk vele. És bosszant, hogy akkor is fizetni kell, ha elveri a jég a termést, lefagy a rügy tavasszal.

Teljesen indokolatlan a panasz, mindenre van ésszerű megoldás, magyarázzák hivatalos helyen. Tessék bejelenteni, hogy ekkora meg ekkora kár érte a szőlőt, a gyümölcsöst, kimegyünk, ellenőrizzük, felértékeljük, ehhez képest csökkentünk az adón. Meg ha ön nem tudná, biztosítás is létezik manapság. Persze, én mindezt tudom. Azt is, hogy a kárt be lehet jelenteni és azt is, hogy biztosító is létezik a világon. Sok, nagyon sok. A világon. Nálunk persze csak egy. No de. Kijönnek a kárbecslők innen is, onnan is — de mikor? Ráérősen. Jó későn. Amikor a jégverte szőlő, almafa már-már begyógyította a sebeit. Bizonyára láttak már megsebzett kutyát, amint sebeit nyálával gyógyítja lázas elszántsággal — hát éppúgy a szőlők, a fák is. A megkészt kárbecslők már csak a sebgyógyító igyekezet eredményét látják: no, nincs is itt akkora kár. Igen, mert nem csak a növény (meg a kutya) gyógyítja önmagát: a gazda is segít nekik. Jégverés után azonnal és utána többször is, gyakran kell permetezni, nehogy a kártevők a sebek miatt elerőtlenedett növényt megtámadják. Így hát az a tiszta igazság, hogy mire az adócsökkentés, meg a biztosítási díj megállapítódik — az összeg alig vagy talán nem is fedezi a többszörös permetezés árát. Ezt nem a magam tapasztalataiból mondom, mert volt annyi eszem, hogy kárt nem jelentettem, biztosítást nem kötöttem — a kárvallott szomszédok tapasztalatai sűrűsödnek ebbe a néhány sorba.

Most, hogy eme gondolatszökkenést leírtam, jut eszembe, hogy ez a magam fogalmazta „együtt sírjunk, együtt nevéssünk” állapot bizonyos történelmi tapasztalatok miatt is kívánatos lenne. Arra a korra, „érára” gondolok, amikor szinte általános „axióma” volt, hogy a paraszt nem áll egyébből, csak sírásból. Ha valaki nem tudná, mi és kiféle a paraszt — hajh, de sokan nem tudták akkoriban — az abból tudhatja meg, hogy ki sír. Ha visít — malac, ha sír — paraszt. De ne hallgassunk rá: azért paraszt, mert sír és azért sír, mert paraszt. Csakhogy én nemcsak arra emlékszem, hogy a paraszt sírt, hanem arra is, hogy bár az államnak is épp elég oka lett volna a kesergésre, ahelyett, hogy önmaga állapotán elgondolkozott volna, inkább vívmányaival, eredményeivel dicsekedett — építkezéseink felső határa az égbolt! — emlékszünk rá, nyilván. Most meg ott tartunk — az én teljesen egyéni példám ne tévesszen meg senkit, nem egyéni példa ez —, hogy lassacskán a kertművelők kezdik el a hüppögést: hát érdemes annyit kínlódni? Drágul a vegyszer, a megtermelt gyümölcsre mintha nem volna szükség, már-már ott tartunk, hogy egynémely portékaféleségnek nem a megvételéhez, hanem az eladásához kell a kenőpénz: lásd 82-ben például a paradicsomot. Az almaügyet nem is feszegetem. Ezen a most kezdődő hüppögésen el kellene gondolkozni. De máson is.

Például a szomszédok beszélnek, hogy egy bizottság, fényképezőgéppel felszerelve bejárta az egész határt. A fényképezőgép arra kellett, hogy ne tagadhassa le a szőlősgazda, mekkora gaz burjánzik a kertjében. Mondják, néhány képet csináltak az én kertemről is: volt mit lenycevégre kapni. Lábszárközépig ért benne a gaz. Mint minden kertben. Kapálni? Minek? A gaz a kapáló ember szemébe röhögött: ahogy kikapálta, a gaz már nyújtotta is gyökereit az esőtől ázott termékeny homokba s kicsit másnapos állapotban, a kapavágástól egy kicsit megszedülve ugyan, de talpra áll és bátran növekedéshez lát. Virul tovább. Igen ám, de van egy okos rendelet, amely szerint ha valaki nem művelési gondos gazda módjára a kertjét, „mezőgazdasági ingatlanát”, attól térítés nélkül el lehet venni a műveletlenül hagyott területet. A fényképek alapján akár tőlem is, az esőtől ázott, emiatt gazzal felvert kertemet. Lehet, hogy ezt is megérem?

Nem érem meg, mert — sok egyéb rendelettel együtt — ezt is csak ijesztgetésnek szánták, még nem volt rá példa, hogy gazos kertet elkoboztak volna, de ez az én lelkiismeretemen semmit nem könnyít. Az azonban meggyötörné, ha azt kellene látnom: kertem tönkre megy. Márpedig ez a jövő vár rá: Kormányosék nem vállalják tovább a művelését, a maguké is sok, és ott is fáj a derék, magas a vérnyomás. Nincs most már sem idő, sem ok a töprengésre, szembe kell nézni a lélekriasztó elhatározással. El kell a kertet adni. És most majd olyan tapasztalatok jönnek, amelyek túlterpesztik a gondolatot a kert kerítésén, magánbajokon. Lássuk őket.

Feladtam a ravaszul megfogalmazott apróhirdetést: eladó egy városközeli szőlős-gyümölcsös kert, lakható épület van rajta. Azt a megdöbbentő hatást! Engem is meglepett az érdeklődés. Majd pedig a kiábrándult legyintés. Az a „lakható épület” a vevőjelöltek szemében ugyanis csak arra való, hogy eső elől behúzódjon valahová az ember. Pedig van benne bútor, fekvőhely is, kályha is, pb-gáz is, üvegezett tornác van előtte. Szerintem — aki valaha lakott ennél hitványabb épületben is — igenis, lakható. Hétvégi tartózkodásra pláne nagyszerű. Beszélhettem én! Sorra mind lemondott kertem megvételének szándékáról. Hát amikor még megtudták, hogy maga a kert 1300 négyzetölnél nagyobb — elborzadtak. Fele is sok. Adjam el négyfelé osztva. Akkor hajlandók megvenni azt a sarkot — de csak azt —, amelyikhez az épületecske tartozna. Majd ragasztanak hozzá ezt, azt, másik szobát, és akkor aztán onnan be lehet járni a közeli városba busszal a munkahelyre és este haza lehet térni aludni abba a kertbeli házba. A lakás — az igen, az kellene. De a kert...

Hiába magyaráztam volna, hogy abból a kertből, ha valaki hozzáértően műveli, alkalmas módon veteményeket termel, akár meg is lehet élni: „majd bolondok lennének”. Kinlódni vele! S az is különös tapasztalás volt, hogy csupa városi ember — többségükben fiatal házaspárok — érdeklődött a kert... dehogya a kert, a lakás iránt. Ennyire nyomasztó lenne a lakás-„kérdés”? — kérdezem. S válaszom: ennyire. De azért annyira nem bolondok, hogy az én apró búvóhelyemet — kerttel megterhelve — megvegyék. E társadalmi jelenség láttán kissé döbbenet álok — és töprengek. Hiába magyaráztam, hogy csak betegségem miatt — reuma, ízület, érszűkület — adom el a kertet, a magam érdekei ellenére, hiszen ugyebár hónapról hónapra puhul a forint, ebben a kertben meg csak nő a pénz, amit ha én beteszek az OTP-be, ott az negatív kamatot hoz, ami azt jelenti, hogy mire a kamatot a „tőkéhez” hozzácsapják, az a kamatosított pénz év végére nem ér annyit, mint év elején, kamat nélkül ért. Ez a negatív kamat. Viszont a kert — ami a forgalmi értékét illeti — mindenkor megéri az árát. Pláne, ha gondozzák. Már-már kifodrosodott a szám az okos beszédektől, mit sem használt. A kert nem kelt el. A nyakamon maradt.

Óriási szeremcsémre — mint később kiderült és mindjárt ki fog derülni, miért. Most népi államunk dicsérete következik. Ugyanis szerintem a mi államunknál okosabbat, bölcsőbbet csak holmi utópiákban lehet megálmodni. Itt vannak például az „idevonatkozó” rendeletek. Például az a tvr. erejű, amely kimondta, hogy mezőgazdasági művelésű területet — az enyém is ilyesféle — csak olyan vehet meg, aki élethivatás-szerűen mezőgazdasággal foglalkozik. A magam tapasztalatából merítve mondhatom: hirdetésemre egyetlen ilyen vevő sem jelentkezett. Ennek okait íme, felsorolom: 1. nincs is ma már olyan család, aki élethivatás-szerűen a

mezőgazdaságból, kertművelésből él. 2. Körülöttem csupa kert, szántóföld, tanyák, de a földek művelői, a tanyák lakói vagy a városba járnak be dolgozni, vagy pedig tsz-tagok — és akkor jár nekik a háztáji, meg esetleg akad hozzá egy parányi megmaradt saját föld is — épp elég baj, munka van azokkal is. 3. Ha valaki tanyán lakik, majd bolond lesz másik tanyát venni, abba átköltözni, minden józan eszű ember a tanyáról a városba vágyik s ha lehet, költözik; csak az érthetetlen észjárású városiak vesznek mostanában tanyát, esetleg hobbiból. Tudnék még sok egyebet is összetudálékoskodni, most térjünk vissza az említett törv. erejűhöz. Már kinyomtatásakor feldühödtem, nemcsak azért, mert eszembe jutott: ha el akarom adni a kertemet, ki lesz az az ütődött paraszt, aki megveszi — más nem veheti meg —, hanem azért is, mert tudtam, hogy a rendelet kiagyalói az ördögnek tartoztak a sok-sok álmatlan éjszakával, tanakodással, értekezlettel: ez nem jó rendelet. Ezt meg is írtam akkoriban. A rendelet azóta sem lépett életbe. Így aztán városi ismerőseim — főként értelmiségiek — egyre-másra veszegetik a távoli tanyákat, hogy majd milyen jó lesz nekik ott. Én persze nem szólok nekik, csak a markomba somolygok. Tanuljon a saját kárán a magyar értelmiségi.

Ismételtem, nem az említett rendelet miatt nem kelt el a kertem. Attól vígan eladhatnám, hisz a rendeletet — okosan — visszavonták. De van itt egy másik. Államunk bölcsességének fényesen világító újabb bizonyítéka. Bevallom: ezt a rendeletet, bár ez is törvényerejű, nem ismertem. De mindenki tudja: a törvénynek nem ismerete nem ment fel a következmények alól. Márpedig, ha a kertemet 1981-ben eladtam volna... még rágondolni is rossz. A rendelet szerint ugyanis — csak a magam szavaival idézem a lényegét — ha valaki a megvételtől számított tíz éven belül eladja az ingatlant (itt már nemcsak mezőgazdasági, hanem lakóingatlanról is szó van, tehát városi öröklakásról is, jól vigyázzunk!) és többért adja el, mint amennyiért vette, a különbözetből az állam értéknövekedési jövedelemadó — vagy hogy is hívják — címén jókora összeget lefölöz és beleteszi a saját zsebébe. És én mafla módon a megszerzés utáni kilencedik évben hirdetem meg a kertet! Természetesen többet kértem érte, mint amennyit kilenc évvel ezelőtt adtam, mert időközben a forint... de erről már beszéltem. Az állam tehát a törvény nevében rátenyerelt volna a különbözetnek... elsápadtam, amikor megtudtam — harminc-negyven százalékára. A legzsírosabb tejnek sincsen ennyi föle. Hiába mondtam volna az állam elvtársnak: kérem szépen, én nem tehetek arról, hogy a forint le, a kert ára meg fel és én egyáltalán nem tehetek arról, hogy a forint sorsa így alakul... Mert állam elvtárs méltó szigorral így felelne: kedves állampolgárom, hát én tehetek arról, hogy a forint sorsa így meg úgy? Nézzen körül a világban, hogy ott a pénzekkel mik történnek, és vessze eszébe újra az egykori jelszót: Fizessenek a gazdagok. A gazdagodók. Vagyis én? — kérdezném, ha merném, felháborodottan. De hiszen én nem gazdagodtam, csak a forint, ugyebár... A kert nem nőtt nagyobbra, sőt a szőlő benne kilenc évvel öregebb lett, igaz, néhány fiatal fával gyarapodott, viszont néhány öreg fát ki kellett vágni, hát mivel gazdagodtam én? És — mondanám, ha merném — tessék szemmel tartani inkább az igazi gazdagodókat, az emeletes új villákat, a százezerrel kezdődő áron elkapkodott nerc és mittudomén milyen bundákat, az aranyat dögi-vel felvásárlókat, hát azok miért nem fizetnek a jelszó értelmében? Mindez — legyintene az állam elvtárs — demagógia. Tudnám én folytatni a vitát, de köztudott: az állammal nem szabad vitakozni, mert úgy is mindig neki van igaza. Még akkor is, ha nincs.

Így hát ne is vitakozzunk, nyugodjunk bele, hogy — szerencsére — a kert nem kelt el, de telik az idő, közeleg a tízesztendő határidő, mikor már nem lesz érvényes a lefölözés, most aztán újra feltehető a kérdés: eladjam? Ne adjam?

Ne szaporítsuk a szót, a dolgozat címéből úgyis kiderült már: eladtam. Házastul, minde-
nestül. S ki vette meg? Úgy helyesebb kérdezni: kik vették meg? Nem azért nevezem úgy, mert divatba jött az efféle fogalom: családi vállalkozásé lett a kert. A szerződést a „vevők” oldalán ötven írták alá — mind az ötven különféle okon-fokon rokonok. Városlakók. Van köztük nyugdíjas házaspár is, fiatal házások is, após, anyós, nászasszony. Ez a vevőcsoport, illetve

maga a vállalkozás, ismereteim szerint valami új jelenség a tanyakérdés lassan-lassan az én szemem előtt is összekuszálódó kérdéshalmazában. Pedig elég sokat láttam s a látottak alapján írtam is — tanulmányokat, sőt könyvet is — a tanyaugyben. Rá kellett döbennem, hogy olyan új fejleményeket hozott a folyton változó idő, amiknek megértéséhez teljesen új szemlélet kell. Azt eddig is tudtuk, hogy a mezőgazdaság kollektivizálásával lezáródott az a „klasszikus” tanyakorszak, amelynek legértőbb magyarázója Erdei Ferenc volt. Az ő tipológiája alapján vágott neki mindenki még a felszabadulás után is a tanyakérdés bozótjának — de ez a tipológia egyszerre csak elvesztette az érvényét. A kérdés tanulmányozói ismerik Romány Pál könyvét is, benne az új módon megfogalmazott tipológiát — de egyre erősebb bennem a meggyőződés: ezen is kezd túllépni az idő. Nemcsak az én kertem sorsa példázza ezt. Az én kertem hobbikertből vállalkozói tanya, illetve kert lett. Amikor az új tulajdonosokkal terveikről beszélgettem, ez világosan kiderült. Szólt, barackot kiirtani — még a diófákat is! — a földmunkát gépesíteni, ipari áramot bevezetni, nortonkutakat fúratni, aztán hozzáfekedni egy merőben újfajta és a tájtól, itteni gyakorlattól elütő piaci gazdálkodáshoz. Minél nagyobb mértékben!

Azóta, hogy kertemtől megváltam, a kérdés nem hagyott nyugodni: hová bonyolódik még a tanyák, kertek útja a jövőben? Kérem, higgyék el nekem: az újságok apróhirdetési elég megbízható nyomjelzői ennek az útnak. Itt van például a Délmagyarország 1982. szeptember 11-i száma. Az apróhirdetések *Ingatlan* rovatában 34 hirdetés. Felénél több, pontosan 19 hirdetés — eladó tanyát, kertet kínál. Rengeteg az eladó tanya a szegedi járásban, de Csongrád megyében máshol is. De van-e rájuk vevő? Persze, hogy van. A pénzt valamibe be kell fektetni, hadd őrizze meg az értékét. Ne puhuljon. S a föld ma is őrzi az értékét. Tévedés lenne azt hinni, hogy csak hobbitalanyák iránt érdeklődnek a sokpénzű vevők. Vannak persze ilyen vevők is. Divat diktálta érdeklődés ez, nagyon figyelemreméltó, hogy sok az orvos az ilyen vevők között s még érdekesebb, hogy a hobbizók nem a város közelében, hanem inkább távolabb keresnek maguknak pihenő, illetve pihentető zugot.

A korábbi években is megfigyelhető volt az egymással ellentétes irányú „népvándorlás”, amelyet tudományoskodva migrációnak nevezünk: a tanyáról a városba iparkodók, a városból a tanyákra húzódnók vonulása. Nagyon sok egykori tanyasi család fiatal nemzedéke már korábban behúzódtott a városba s most, hogy az öregek a tanyából kihaltak, az örökösökben nincs nosztalgia a régi otthon iránt, amelyből kirajzottak. Mit kínlódnjanak vele: meghirdetik, eladják. Cseppben a tenger: az előbb említett 19 meghirdetett tanya közül 13-nak az ára felől nem a helyszínen, hanem a megyeszékhelyen érdeklődhet a vevő — aki rendszerint szintén Szegeden lakik. Ebben a járásban különösen az elég messze, a megye legszélén lévő Ásotthalom tanyái adnak fel különös leckét a községi tanácsnak. Ide iparkodnak — talán mert itt sok az erdő? — például az említett orvosok, értelmiségiek: a városhoz sokkal közelebb, de ugyanazon az útvonalon fekvő Domaszék határában például mindössze három orvosnak van tanyája, kettő már el akarja adni. Csalódott: közel a városhoz, megoldásnak mégsem igazi. Ilyen városközeli tanyákat viszont szívesebben vesznek meg — s ez is mintha új jelenség lenne — olyan fiatalok, akik a városban már lakáshoz jutottak, de kivirágzott bennük a vállalkozói kedv: tanyát vesznek, nutriát tenyésztenek. Ez is új divat: a nutriázás! A domaszéki tanácselnöknőtől hallottam: hiába küldik ki a katonai behívókat a városban lakó fiatalembernek, a lakásán nem található. Kint lakik a tanyán, onnan jár be dolgozni a városi munkahelyére. Küldözgetik a meghívót ide-oda, s a végén a domaszéki tanyán találják meg a címzettet: nutriáit gondolja. Figyeljük meg: hány nutria szülőpárt hirdetnek a fővárosi lapokban is! Ezek legtöbbször tanyákra kerül. Nem hobbitalanyákba. Nem parasztokhoz, hanem vállalkozókhoz.

Különösségek, szörványos esetek, mondhatná valaki. Az én kertem sorsa is az, meg ezé a Domaszékről bejáró nutriázó városi fiatalemberé is. Nem hiszem, hogy ilyen könnyen el lehetne intézni a dolgot. Ebben a nagy kavargásban, ami a tanyák közt mostanában észlelhető, igenis tendencia van. A jövő felé tapogatózó tendencia. Ha a homokvidékről — mert eddig ilyenről volt szó — a kötöttebb talajú „vizesebb” vidékre tekintünk, ott mit vehetünk észre?

A rengeteg libát. Baromfit. Még pulykát is. Mert például az angoloknak televíziót, hűtőszekrényt nemigen tudunk exportálni, de karácsonyra pulykát, libamájat bármikor tudunk. Milyen típusú tanya volt a legértéktelebb a korábbi években? Például az olyan, amelyik legelő közepén állt s hitvány sömlyék, vizes tocsogó csillogott előtte. Mire lehet ilyen tanyát használni? Most az ilyen tanyák értéke felszokkent, mert épp ilyen helyen lehet „libázni”. Pulykát tartani.

Nos, anélkül, hogy ebbe a kérdéskörbe — amelyik a tanyakutató elme számára egyelőre még zárt kör — belebonyolódnánk, csupán jelzéseképpen mondjuk ki: a mostanában felbuzgott vállalkozói kedv igenis kigyűrűzött a tanyák közé is. Előrelátható: produkál még meg-hökkentő mutatóványokat, cikcakkokat, különbeket is, mint a nutriázó városi katonaköteles, vagy az én kertemet megvásárló családi vállalkozás. Produkál persze, máris, olyan vadhajtásokot is, amelyek már-már Kék fénybe illők, de ne ezekből ítéljünk a vállalkozói erkölcsről, ne ezekre figyeljünk, hanem az egészséges és valóban a jövő felé indázó egészséges igyekezetekre. Kék fénybe illő? Két eset álljon előtünk. Egy fővárosban élő ifjú hölgy és meglehetősen zül-
lött élettársa — felfigyelve az állatgondozókat kereső újsághirdetésekre — elhatározta, hogy újfajta magánvállalkozásba kezd. Egy termelőszövetkezettel megegyeztek, hogy elvállalják néhány tehén gondozását, illő haszon reményében. A tehének egy arra a célra alkalmas tanyában vártak a gondozói kézre, figyelemre. Az ifjú „pár” tehéngondozás közben úgy döntött: jár egy kis kikapcsolódás. Szórakozás. Néhány napra elmentek a Balatonra — néhány tehén éhendöglött. A vállalkozók börtönből védekeznek.

A másik eset sokkal kacifántosabb s még inkább a Kék fénybe illő. Két fiatalemberről van szó. Majdnem egyszerre szabadultak a szegedi Csillag-börtönből. Tájékoztódtak, s úgy döntöttek: közös vállalkozásba kezdenek. A tanyai vállalkozók kifizetésére szövetkeztek. Részletre, kéz alól gépkocsihoz jutottak s nyomozóknak adván ki magukat, bűnözők után „nyomozva” olyan tanyákat kerestek meg, ahol libafalkák fehérlettek a legelőn, a sömlyékek körül. Úgy remélték, ahol liba van, pénz is van. Jól sejtették. Egyikük a szentesi határban egy olyan tanyába tért be, ahol egyedül egy idős nénike tartózkodott. Előadta a mesét: bűnözők után nyomoz. Nyomok után kutatva még a szekrényekbe is beleturtált s mit ad a szerencse: nylonzacskóban 103 ezer forintot, csupa ötszázás. „Ennyi pénzt nem szabad itthon tartani, hát nem érti, hogy bűnözők járnak a környéken? Bízsa rám a néni, majd én biztonságba helyezem” — a megrémült nénike rábízta a nyomozóra a pénzt. Persze, a két havert nemsokára elkapták. A nénike kifosztója azóta a börtönben tervezgeti a jövőjét. S mi lenne az? Nem hiszi el az olvasó. Az újságíró is akarta elhinni, amikor az álnyomozóval interjú ügyben a börtönben beszélgetett. Nem a csattanó kedvéért, inkább az elgondolkozásra való ösztökélés végett írom le: azt tervezi, hogy kiszabadulása után a tisztesség útjára tér. Vesz egy tanyát és libákat fog tenyészteni.

Ami pedig az én egykori kertemet illeti, az elmúlt nyáron, 82-ben kimentem, hogy utoljára lássam. Amolyan végső búcsúféle lett volna ez. Nos, úgy találtam: kertem jó kezekbe került. A szőlőt még nem irtották ki, a fák is helyükön vannak, de az ipari áram a kert sarkánál feszeng, a szőlősorok közül apró kerti traktor, kapálógép piroslík, egy noxonkút is elkészült már, ha megnyomjuk a karját, zúdul a víz belőle. Három családtag szorgoskodott a ház körül. Hogy mit csinálnak éppen, nem kérdeztem meg. Egy kosár gyümölcsöt kaptam tőlük ajándékba. Nem néztem vissza, amikor elbúcsúztam egykori kertemtől.